

Les Nostres Festes

Recopilació de les festes
més rellevants de la
Comunitat Valenciana

Text de Sergi Durbà

GENERALITAT
VALENCIANA

Les nostres festes.
Recopilació de les festes més rellevants de la Comunitat Valenciana.
octubre, 2020

© de la present edició: Generalitat Valenciana, 2020
© dels textos: Sergi Durbà

© de les il·lustracions: Virginia Lorente, Elías Taño,
Juárez Casanova, Marta Pina, Romualdo Faura,
Francesc Roig, Milimbo, Marta Negre, Jordi Bestiola,
Nuria Tamarit, Javier Parra, Tutti Confetti,
Martín López Lam, Elisa Martínez, Paulapé, Tania Vicedo,
Luis Demano, Ada Diez, Miguel Hache, Pau Valls,
Eduardo Luzzatti, Vicent Ramon, Luna Pan.

Les Nostres Festes

Recopilació de les festes
més rellevants de la
Comunitat Valenciana

Text de Sergi Durbà

*Aquest llibre ha estat editat per la Presidència de la Generalitat amb motiu
de la celebració de la festivitat del 9 d'Octubre de 2020.*

Pròleg

«Senyor, jamás acabaria de recitar a la senyoria vostra les grans magnificències que són estades fetes en aquestes festes; car caseun estat menjava per si e tots eren molt ben servits de molta volateria de diverses natures, de potatges molt singulars, de vins de quantes natures se poden nomenar, de confits, en molt gran abundància, de totes coses, que tots los estrangers n'estaven admirats».

I passat el temps, un s'adona que la paraula festa roman impertorbable malgrat els avatars de la història. I que és una paraula redona, amb un significat inequívoc: magnificències, abundància, admiració, espectacle... Emparentada, a més a més, amb una altra de la qual també es podria parlar a bastament atesa la seua presència en quantiosos textos d'origen medieval: fira, que en la seua corresponent forma llatina (*fēria*) significa això, precisament, dia de festa. O dies de festa, si més no. Perquè si alguna cosa destaca de cap a cap del mapa valencià, és la tendència innata a celebrar qualsevol efemèride o avinentesa que identifique els veïns i el poble, així, en general. Un dia, dos dies, tres... Una setmana. Territori de festa, solen dir. Amb ànima de festa. O amb cor de festa. Un poble que, tradicionalment, es vist de gala quan s'acosta la fi de la collita corresponent: l'arròs, el raïm... O quan les caloroses nits d'estiu anuncien entre estrelles l'explosió dels focs artificials, o quan les fronteres de les cases es pinten i els carrers s'empaperen per a rebre les danses i les cercaviles de tabal i dolçaina, o quan arriba el dia del sant o de la Mare de Déu i es completa un cicle que es tanca i es reobri de manera paral·lela al parpelleig natural del calendari. Un compte arrere constant. Sempre rendit als rituals antics o moderns, pagans o religiosos, que determinen la vida de tot aquell que viu entre els camins rurals de l'interior i els assolellats cordons dunars del litoral mediterrani. De nord a sud. Dels indrets més septentrionals als més meridionals. Traques i castells pertot. Bonhomia i espontaneïtat.

El tòpic és cert, per tant. I no, no s'ha de menystindre el fet que també hi ha una certa càrrega de folklore associat a les celebracions massives que es realitzen per aquestes latituds; un toc, diguem-ne, de banalitat i grandesa. O d'elefantiasi, que n'haguera dit el cèlebre escriptor de Sueca, Joan Fuster. Una càrrega inevitable, tanmateix. I molt feixuga, també; mancades algunes de l'impetuositat necessària per sobreposar-s'hi i diluïdes, per desgràcia, en la selva de la uniformitat i la globalització. Uns temps difícils, sens dubte. Uns temps que juguen en contra de tot allò que conjuga encara elements antropològics, lingüístics i, tot plegat, identitaris. Perquè moltes festes els conserven, aquests elements. I tant que ho fan. I és per això que sí, potser sí, en part s'han convertit en un aparador turístic i comercial, però en part, també, han aconseguit preservar un conjunt de valors patrimonials que traspassen el llindar de la memòria col·lectiva, exemple ara i adés de vitalitat i arrelament a una terra que batega fidel a l'esperit obert del poble valencià. I això és molt valuós. Detalls que perduren malgrat el pas dels segles: el toc manual de les campanes, les peregrinacions que demanen salut, les obres medievals dintre d'un temple religiós, els sexennis sempiterns, la màgia de les cavalcades nadalenques. Una mostra de riquesa cultural. Perquè sense fonaments, no hi ha cases. O almenys això diu el refranyer tradicional.

Això era i no era, en aquest sentit, un xiquet que un dia es va perdre atrapat per l'embruix catàrtic de les festes patronals del seu poble: música, pólvora, passacarrers, disfresses, bou... Un nan entre gegants, es podria dir. Tan nan que allí barrejat entre tota la cridòria festiva i entre un tot de gent desconeguda que voltava amunt i avall, es va desorientar per complet, arraconat en una porta que no era la seua i a un pas de desfer-se en plors. Pàl·lid i acovardit. Què podia fer? Però és clar, tota festa tenia els seus hàbits, els seus ritmes i els seus sons. Els té, de fet. I aquella, en particular, la del seu poble, referència indiscutible de tota la comarca, es diferenciava de les altres per una sèrie de retrons secs i portentosos que mai no fallaven a la cita, no debades eren producte dels masclots que el seu iaio solia guardar en l'andana any rere any, sempre reservats per al dia gran, com era el cas. D'esclafit en esclafit, doncs, fins a tornar a casa convertit en un heroi. «On t'havies clavat?» li preguntà son pare en veure'l aparéixer tan resolt i tan recuperat del trasbals que havia patit, a la qual cosa ell respongué: «No ho sé, però des d'allí des d'on estava se sentien els masclots del iaio i per això he sabut tornar...». I conte contat, conte acabat. Perquè, en efecte, les festes, i tot plegat el patrimoni que se'n deriva, s'identifiquen també pels estímuls sensorials, i per les referències espacials i, evidentment, pels trets inconfusibles que les connecten amb el batec personal de cadascú. I a partir d'ací, el reconeixement generalitzat: interès turístic internacional, bé d'interès cultural, valor històric i etnogràfic, monument natural... Cal consolidar el futur, per això, i preservar la festa original, ni que siga amb un coet espontani que la consolide i que faça ensumar el camí de tornada cap a casa.

Les festes valencianes, i per extensió tots els elements que tenen associats, seran populars o no seran, en definitiva. Úniques. Ancorades a les arrels, recolzades en la participació massiva dels veïns i atacades al sacrifici de tot plegat. De vegades, el visitant no és conscient del que suposa, d'aquella o altra associació que ho porta tot fins a bon terme, del treball quotidià dels qui es resisteixen a ser engolits per l'homogeneïtat, o d'aquell detall innocent que deriva en una celebració genuïna i la converteix en un tresor local, transmesa de generació en generació. És una qüestió de perspectiva, al capdavant, i també de saber respectar allò que fa les festes diferents, solemnes en alguns casos, deutores de l'herència dels avantpassats en uns altres. Hi sol haver una paraula al darrere, a més a més, que ho amera tot quan arriba el moment crucial: *essència*. L'essència de qui xafa la terra de camí al Penyagolosa o a l'ermitori de la Magdalena, l'essència d'aquell que passeja per les fires d'origen medieval i es compra un bon garrot, la de qui llança tomaques i s'allibera de les tensions, o la del que contempla com s'enlairen cap al cel les guspines de foc d'una falla, una barraca de Sant Antoni o una foguera monumental. Tambors que ressonen pertot. Filades perfectes d'almogàvers o contrabandistes. Música de banda. I mentrestant, els actes i les processons de Setmana Santa. Silencis perllongats entre carrers vells i mirades sigil·loses...

Així que si algun dia hom deixa caure la seua presència per aquestes terres singulars i es dilueix entre les seues ànimes obertes, bé faria de cercar el sabor inconfusible de l'autenticitat, sovint reclosa però present en totes i cadascuna de les seues manifestacions festives, sempre sinònimes de cultura popular. Un matís, o dos, o tants com siguen possibles de trobar-hi: «E no es trobà dia, tant com les festes han durat, que de totes les coses que dites vos he no fos més abundantment lo darrer dia que lo primer». Doncs això mateix. De les lletres de Joanot Martorell i el seu *Tirant lo Blanc* a les paraules d'aquest present. Perquè qualsevol racó d'un poble en festes pot ser la raó d'existir d'una societat en ple, la seua joia més preuada. Arribada és l'hora, doncs, que tots preservem i valorem aquests racons...

S.D.

Falles

Les falles, què no dir de les falles. Considerades patrimoni cultural immaterial de la humanitat per la UNESCO des de l'any 2016, la seua història representa el dibuix mateix dels valencians del segle XIX ençà i també el seu trànsit cap als temps irredempts de la modernitat. De xicotetes pires de composicions al·legòriques a fastuosos monuments amb ànima de fusta i recoberts amb aquestes formes grotesques i delirants que donen línia als famosos ninots, sempre amb un missatge satíric atacat al cos. I en valencià, valencià popular, sí, potser informal, potser políticament incorrecte, però tremendament eficaç. Representatiu, si més no, del caràcter mediterrani. I allà que se sent i es percep. I allà que venen i van els passejants. Joves i vells, famílies senceres, colles d'amics, oriünds i forans, tots plegats. Milers i milers de persones recorren els carrers d'una ciutat encesa: València, engalanada de dalt a baix, primaveral i pletòrica, olor de bunyol de carabassa, amb l'esclafit constant dels masclets i de les traques; en un estat d'èbullició permanent que es repeteix any rere any i que conclou el dia 19 de març, Sant Josep, amb el foc purificador, amb allò que en diuen el ressorgiment de les cendres.

8

Atenent la magnitud de l'espectacle, la festa adquireix múltiples versions, des de la més profana: revetles intempestives, correfocs, cavalcades...; fins a la més devota: l'ofrena de flors a la Mare de Déu dels Desemparats. En conjunt, un espectacle de llum, artifici, perfum i devoció que, en efecte, no s'acaba mai. Traspassa, a més a més, les fronteres estrictes de les muralles medievals de la ciutat i s'endinsa pels barris, pels carrerons i també molt més enllà de l'estricta terme municipal: de l'urbs als pobles, de l'horta al secà, de la costa a l'interior. Sueca, Alzira, Xàtiva, Gandia, Torrent, Sagunt, Borriana, fins i tot Dénia i Benicarló, i també Lliria, Ontinyent o Utiel. Les falles adquireixen un to vertebrador, certament, amb València com a epicentre de la traca festiva, amb múltiples versions als pobles. I mentrestant, els nombrosos passacarrers deriven en una necessitat constant de rebombori i alegria, en un anar i vindre persistent, en un esclat esborronador de música de banda. Tot s'acompanya amb viandes, però. Desdejunis que reviscolen l'ànima, i esmorzars, i paelles, i sopars de pa i porta... Es produeix, alhora, una fam particular després de cada *mascletà* a la plaça de l'Ajuntament, com també una admirable digestió amb els castells nocturns de focs artificials. La gent s'agombola allà per on pot, als dos marges del llit del riu, fonamentalment, artèria verda de la ciutat, del Cap i Casal. Tots bocabadats, retenen un moment tan luctuós com tradicional, tan exagerat com exquisit, tan popular com internacional, sempre fidel a l'esperit d'una festa els orígens de la qual es remunten al segle XIX, quan encara no s'albirava en l'horitzó la transcendència que adquiririen les falles temps a vindre, per a més glòria d'un món que es perpetua sota l'atenta i atònita mirada del visitant.

Virginia Lorente

Il·lustració: Virginia Lorente

Fogueres

I a Alacant, fogueres per Sant Joan. Festes majors. Del 20 al 24 de juny. Carrers encesos i banyats. Barraques i racons en comptes de casals, convertits tots en espais de diversió, convivència i sobretauls infinites. Per allà per on es passa, una flaire de coca amb tonyina acompanyada de bacores embriaga els visitants. Perquè el refranyer ho diu molt clar: *Per Sant Joan, bacores*. I, en efecte, així és. Tot un gust per al paladar, el símbol gastronòmic d'uns dies que s'allarguen, per costum, fins a l'eixida del sol, fins més enllà de la platja del Postiguet i el castell de Santa Bàrbara. Per tot arreu de la ciutat ressonen traques i coets. Els castells de focs artificials prenen el relleu ben entrada la nit i també durant la setmana posterior als dies de festa estricta, amb un concurs que se celebra entre el 25 i el 29 de juny. La intensitat festiva es complementa en tot moment amb la música i el corresponent repertori local. L'entrada de bandes, preàmbul del que vindrà al cap d'uns pocs dies, és un espectacle, amb un centre de la ciutat assetjat per les nombroses comissions. Com més músics, més opcions d'endur-se el premi que està en joc. O com més sucre, més dolç.

Les fogueres, declarades bé d'interés cultural l'any 2014, entre altres reconeixements, són un seguit d'alegria i bullici. I en conjunt, deriven del costum de cremar objectes i ballar al voltant del foc amb l'arribada del solstici d'estiu, com és habitual arreu de la Mediterrània i més enllà del territori nostrat. Tanmateix, a Alacant, com també a la població veïna de Sant Joan, adquireixen un sabor particular. Són, si més no, el moment més esperat de l'any en aquestes contrades del sud valencià. De cap a cap de l'Alacantí, de fet, se solen plantar al voltant de dos-cents monuments entre grans i infantils. Similars a les falles en estructura, forma i disseny, també responen al concepte d'art efímer, en el sentit que els ninots que conformen la foguera només hi són vius durant quatre dies. Després es cremen entre una multitud que admira el monument caigut i que també reclama aigua per sufocar la calor incipient de les flames poderoses. És el que es denomina popularment com la *banyà*, en contraposició a la *cremà*, un acte consolidat amb el pas del temps i que fa les delícies dels presents, això és, dels qui van de foguera en foguera a la recerca de llum embriagadora i d'una frescor constant i necessària. I la resta, com se sol dir, ja és ben sabut. Els passacarrers alimenten la ciutat nit i dia, les desfilades no es detenen mai i el conjunt d'actes tradicionals i religiosos tampoc no cessen de despertar l'admiració en els rostres dels visitants. Emotiva, l'ofrena a la verge del Remei; mostra de cultura popular, els nanos i els gegants, i també les danses. Dolçaina i tabalet per a acabar-ho d'adobar. Tot presidit per una *bellea* del foc i unes dames d'honor que van abillades amb el vestit tradicional de núvia alacantina, amb llàgrimes als ulls quan la festa conclou i dona pas a un cicle d'esperances, il·lusions i energies que cristal·litzaran tres-cents seixanta-cinc dies després, quan Sant Joan regale, de bell nou, salut per a tot l'any.

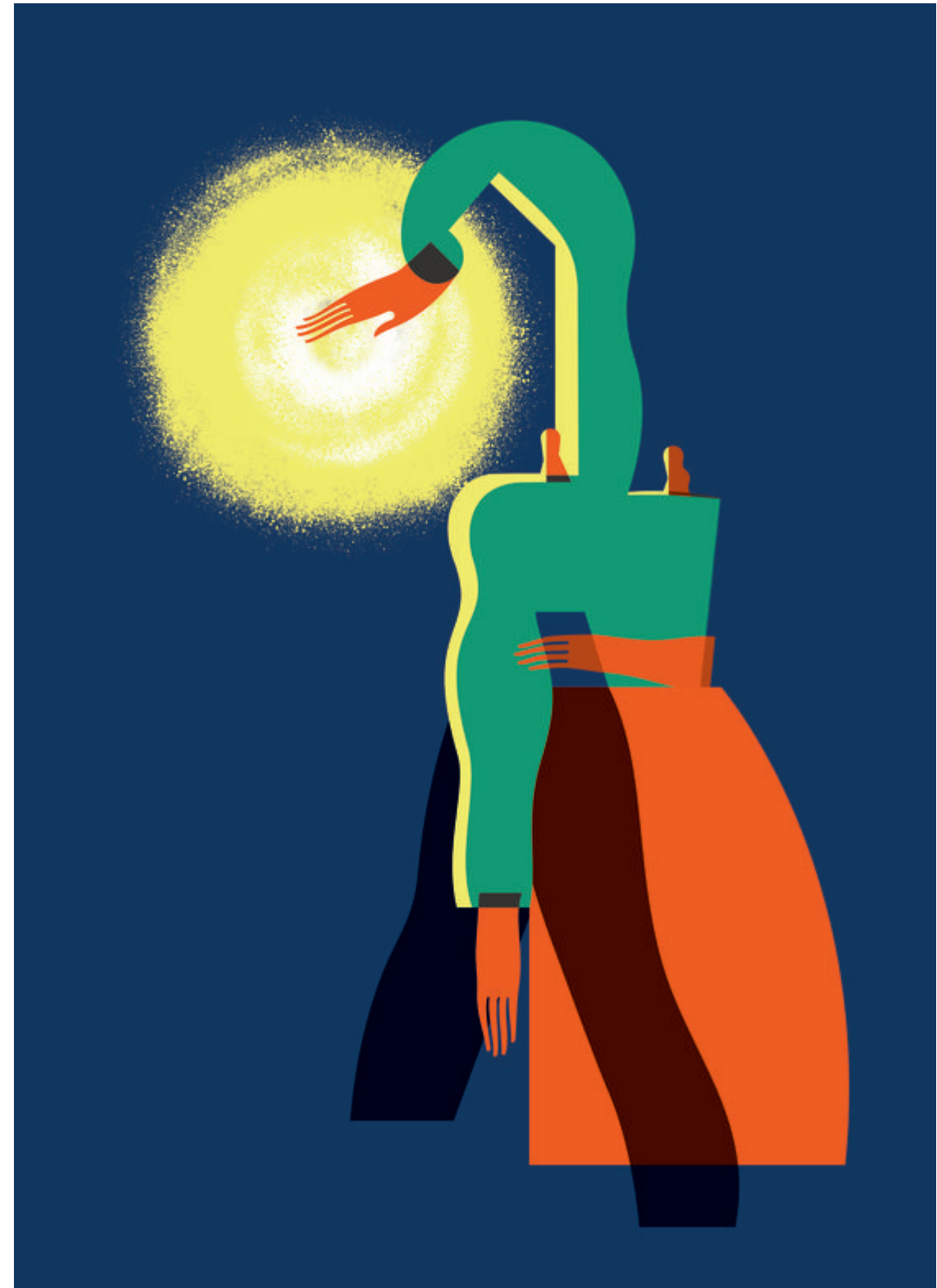

Gaiates

Així com València crema les falles per Sant Josep i Alacant fa el mateix amb les fogueres per Sant Joan, a Castelló de la Plana es commemora l'origen de la ciutat i s'encenen les gaiates a fi de recordar el trasllat dels seus primers pobladors de la muntanya al pla fèrtil. I així com la festa de les altres dues capitals gira al voltant d'un monument satíric que actua com a referència indiscutible del visitant, la capital més menuda del territori valencià, centra la seua activitat en una sèrie d'actes tradicionals i populars que comencen i acaben sota el paraigua de la Fira i les Festes de la Magdalena: pregó, desfilada de penitents i desfilada de Gaiates, amb la romeria de les canyes com a acte central en què els castellanencs es reafirmen com a poble. Ja entremig, tot un conjunt de celebracions de caràcter lúdic, musical, pirotècnic, etnogràfic, mitològic i històric que envaeixen la ciutat i la doten d'un sabor familiar i peculiar molt propi de les comarques septentrionals situades més enllà del riu Palància. Tot un goig per als sentits, certament. Magdalena, festa plena!, solen dir. I així al llarg de nou dies que, tal com marca la tradició, tenen lloc a partir del tercer dissabte de Quaresma. Aquesta és l'explicació, de fet, per la qual les gaiates i les festes de la Magdalena en què són il·luminades canvien de data cada any (mesos de febrer, març o abril). Perquè són determinades per la dependència que té la Quaresma amb la data del Diumenge de Resurrecció, que es calcula mitjançant el còmput de la Pasqua o *Computus*.

Les gaiates, doncs, són un element important de les festes de la Magdalena i, alhora, serveixen per a recordar tant els barris de la ciutat com els gaiatos, les canyes i els fanals usats per a temptejar el terreny pantanós durant la baixada dels primers habitants al pla. Ara bé, tot i que és cert que ocupen un lloc preminent al llarg de les celebracions, també és cert que si hi ha una celebració que actua com a epicentre festiu a la capital de la Plana, aquesta és, sens dubte, la romeria de les canyes, el dia gran. I és que arribat el moment culminant, milers i milers de castellanencs puguen fins a l'ermitori de la Magdalena en un pelegrinatge anual amb barreja d'ingredients religiosos, gastronòmics i artificiosos: missa solemne, degustació de paella i *mascletà*. Si més no, la combinació perfecta per a encarar el so i el ritme frenètic del seguit d'actes que arriben en els dies successius. Mercats ambulants, fira alternativa, correfocs, casal del vi, casal de la cervesa i de la tapa. Música pertot. Concerts multitudinaris. Tot un homenatge festiu al bell mig d'una ciutat que, segons conta la llegenda, fou fundada pel gegant Tombatossals, símbol de bondat, força i valentia. Valors de futur. I per concloure, el famós *Magdalena vítol!*, en què les reines de les festes donen per finalitzades les celebracions i emplacen els veïns de la ciutat a agafar forces per a l'any vinent.

Festa de la Verema

Terra de vins, la nostra, potser no amb la fama dels camps de la Rioja o la Ribera del Duero, però de profund solatge, amb gustos saborosos, alguns marcats pel clima continental, altres amb els aromes típics mediterranis que s'escampen de dalt a baix del poble valencià. I de rerefons, un preludi festiu, l'acte entusiasta i popular que anuncia la imminent arribada de la collita als cellers i les taules d'aquest raconet del territori: la festa de la verema. Una en concret en destaca, la celebrada a Requena, capital de la comarca de la Plana d'Utiel. Símbol d'un cicle arrelat a les tradicions i que pren forma en el moment que el raïm demana ser espremut i convertit en la salsa de la vida. Entre finals d'agost i principis de setembre. Vins negres i vins blancs, dolços i secs. Caves i mistela. Productes exquisits gentilesa de les principals varietats conreades des del litoral fins a l'interior: monestrell, moscatell, marseguera, boval, macabeu...

Requena fa coincidir la Fira de la Verema amb les seues festes patronals en honor a la patrona, la Verge dels Dolors. I al llarg de cinc dies que s'allarguen més enllà del programa oficial, sovint entre l'última setmana d'agost i la primera de setembre, celebra actes multitudinaris que representen un homenatge per als veïns i, de retruc, per als amants dels bons beuratges: des de la Trepitjada i Benedicció del Primer Most, en què les reines de les festes inauguren la font del vi que emanara al llarg de totes les celebracions; fins a la popular Nit de la Surra, en què els assistents són regats literalment amb vi i ballen fins a hores intempestives. Hi ha també les conegudes com a Nit del Vi i Nit del Llaurador, això sense deixar de banda l'ofrena a la patrona i la crema de les fonts del vi, que completen un programa d'actes en què s'inclou, a més, una mostra completíssima dels millors brous elaborats en el conjunt de la comarca d'Utiel-Requena. FEREVIN és el seu nom, això és *Feria Requenense del Vino*. La festa de la verema de Requena, altrament, es considera una de les més antigues de totes les que se celebren a l'Estat, declarada d'interés turístic nacional des de l'any 1996. I, en part, actua de referència per a moltes altres que es realitzen en diferents indrets del mapa valencià. Al camp d'Elx, per exemple, hi ha similituds des del punt de vista més tradicional, no debades alguns cellers com ara Bodegas Faelo tenen a bé collir el raïm a mà i trepitjar-lo amb les típiques espartenyas d'espart en el conegut *afollaor*. I en algunes localitats de la comarca de la Marina com, per exemple, Xaló, arribat el primer dissabte del mes de setembre, es fa coincidir el consolidat Mercat de la Terra amb una festa de la verema que té en la trepitjada, el transport del raïm en carro i les degustacions de vi i mistela els seus principals atractius. La cultura, doncs, agafa el gust i el color del vi per aquestes latituds en els temps de la collita del raïm, amb Requena al capdavant. I representa, en tot el seu conjunt, el principi i el final d'un cicle que dona origen a una de les begudes més internacionals. Ceps que emanen de la terra tot completant un arbre genealògic farcit d'artesanía, alegria i vida, sobretot això. Vida.

Fira d'Agost i de Tots Sants Xàtiva I Cocentaina

Des de temps immemorials, si més no des de 1250 i per privilegi de Jaume I, agost és sinònim de fira a Xàtiva. Un formiguer de gent ompli de gom a gom els carrers de la històrica capital de la Costera i malgrat que la calor imperant tempta els cossos a desplaçar-se a espais més airejats o a capbussar-se en l'aigua dels rius o de la mar, pocs són els qui es resisteixen a començar la jornada amb un esmorzar de sardina, ou i pimentó; o a passejar, entre altres racons, per l'albereda de la ciutat, esplendorosa i a caramull de paradetes i atraccions de fira. Perquè al remat, sempre hi haurà les terrasses per a prendre un refrigeri o també la coneguda font dels vint-i-cinc *xorros* —altrament dit dolls—, per a refrescar-se i reprendre la marxa entre obres de teatre i cants d'*albaes*, entre *mascletaes* i castells de focs, entre cançons locals i concerts multitudinaris, entre carreres de motocicletes i concursos tradicionals de tir i arrossegament. El nom ja ho diu, ja: *fira*. Amb les lògiques adaptacions derivades dels temps presents. Hui, de fet, la presència del bestiar que li dona origen ha quedat desplaçada a un segon pla. Però, a pesar de l'evolució, res no hi ha a Xàtiva que no desprenga un sabor artesanal, antic i popular: les figues paleres, per exemple. O els garrots, els ventalls, la ceràmica de cuina, els atifells de fusta... Generació rere generació, la fira compleix amb una herència rica que s'esdevé entre el 15 i el 20 d'agost. Declarada festa d'interés turístic nacional i d'obligada referència.

De la mateixa manera que a Xàtiva, però uns pocs mesos més tard, des de l'1 de novembre, la Fira de Tots Sants de Cocentaina pren els carrers de la capital del Comtat. Creada l'any 1346 gràcies al privilegi del rei Pere el Cerimoniós, deu els seus orígens a un mercat agrícola i ramader que amb el pas dels segles ha evolucionat en un aparador de maquinària agrària i industrial i en nombroses activitats d'àmbit comercial, lúdic i cultural: des del mercat medieval fins al mercat àrab, tot passant per les atraccions de fira, les exhibicions de muntada i doma, els concerts, les danses i les demostracions constants de modelatge i elaboració de ferro, tela, boga o pa. L'esport, o més en concret el joc, també té cabuda als carrers de Cocentaina i és, en aquest sentit, que cal destacar les nombroses partides de pilota valenciana que se celebren durant la fira, a la modalitat de raspall, fonamentalment. És costum i típic, a més a més, l'esmorzar del dia 1, recuperat d'un temps ençà per a més gaudi dels paladars més agraiats: pa, embotit i vi local. Tot és poc, d'altra banda, per a acollir l'afluència massiva de visitants, amb xifres que parlen de més de tres-centes cinquanta mil persones arribades de tot arreu. Un èxit, sens dubte. I, sobretot, un repte anual que empena els organitzadors a aferrar-se a les arrels d'una fira declarada BIC des de l'any 2017, barreja constant de tradició i modernitat. Sempre en consonància, al mateix temps, amb el refrany valencià que tan bé sintonitza amb aquest tipus d'esdeveniments: *a la fira no vages si no tens diners, que voràs moltes coses i no compraràs res*.

Corpus Christi

Heus ací el Corpus Christi de València, festa grossa de la ciutat. Pètals de rosa que cauen dels balcons al pas de la Custòdia. Tapissos florals. Solemnitat i veneració, metàfores en viu. Danses de nanos i gegants. Melodia penetrant de dolçaina i tabal que compassa, entre altres, el ball dels cavallets, el de la magrana, els dels arquets, el de la Moma i els Momos... I la desfilada de les roques: carros monumentals, triomfals, al·lusius als sants i als relats bíblics. Què no dir de les figures al·legòriques: les àguiles, la tarasca, els dracs, la cuca fera... O dels misteris. Una magnífica simbiosi entre festa, història i religiositat. I els carrers del cap i casal plens de gom a gom, engalanats any rere any per a commemorar la institució de l'Eucaristia, el tercer esdeveniment més important del calendari litúrgic en companyia del Nadal i de la Pasqua, amb uns orígens que es remunten al segle XIII, quan el papa Urbà IV va instaurar la festa del Corpus Christi i la va escampar per tota la cristiandat. Símbol de tradició, convivència i vida, en definitiva, arrelat fortament a les entranyes de la ciutat de València i al batec de les seues gents. Arrels en estat pur... Conten que contenen, per això, que un professor universitari de reconeguda trajectòria en el camp de la filologia, per extensió en el camp de les ciències humanes, digué una vegada als seus alumnes que un dels més grans ensenyaments que els podia regalar no era la seua saviesa i loquacitat, sinó el fet de convidar-los a contemplar la processó del Corpus Christi de València. I, ben mirat, tenia raó, ja que de la mateixa manera que no s'entén València sense el Corpus, tampoc s'entén el Corpus sense València. Així que tots els alumnes, sense excepció, assistiren aquell any als actes commemoratius...

D'altra banda, la celebració del Corpus Christi a València varia cada any, entre el 21 de maig i el 24 de juny, sempre depenent del calendari litúrgic —seixanta dies després de la segona pasqua— i partint de l'any en què la primera processó va ser instaurada pel bisbe Hug de Fenollet: 1355. Al llarg dels segles ha patit modificacions, però en l'actualitat té la vitalitat i l'esplendor que li correspon, amb l'empenta laboriosa de l'Associació dels Amics del Corpus de la Ciutat de València i amb una transcendència que va molt més enllà de l'estricta religiositat. En l'aspecte lingüístic, per exemple, hi ha la dita *saludar més gent que el capellà de les roques*, en una referència a les nombroses salutacions que feia el mencionat capellà mentre anunciava una festa declarada bé d'interés cultural des de l'any 2005. Actes multitudinaris. La Cavalcada del Convit i la Processó General són d'una solemnitat esborronadora, amb un missatge d'elevat contingut pedagògic. Només cal veure, en aquest sentit, la dansa de la Moma, potser la més famosa, que balla a colp de bastó contra els set pecats capitals, els Momos. S'ha de veure, certament, ja que segons s'afirma és “una narració espectacular del relat mític cristià, amb referències a passatges de l'Antic Testament i també a personatges lligats a tradicions locals”. En conjunt, una delícia per als sentits.

Il·lustració: Francesc Roig

Tamborada

Dues paraules només: trencada i hora. Un poble: l'Alcora, capital de la comarca de l'Alcalatén. I un esdeveniment: la Tamborada, que conjuntament amb la realitzada a la ciutat d'Alzira i també en altres localitats situades més enllà del territori valencià (Baena, Albalate del Arzobispo, Alcanyís, Alcorisa, Andorra, Calanda, Híjar, La Puebla de Híjar, Samper de Calanda i Urrea de Gaén, Agramón, Hellín i Tobarra) ha aconseguit erigir-se com a patrimoni immaterial de la humanitat des de l'any 2018. Però què és i quan es produeix aquest ressonar col·lectiu de tambors i bombos que estremeix els sentits i centra l'atenció de milers de curiosos i visitants. En primer lloc, i explicat de manera general, es tracta d'un llenguatge sonor que retrona amb una força descomunal pels carrers i les places dels pobles, sovint a càrrec de les nombroses germanats, confraries i associacions de tamborers que conformen l'esdeveniment. I en segon lloc, es produeix en el context i en el marc temporal de les celebracions de Setmana Santa i Pasqua, comunes arreu del paisatge espiritual de l'Estat.

En el cas de l'Alcora, la Tamborada, o més aviat la Trencada de l'Hora, té lloc Divendres Sant i és coneguda també amb el nom castellà de *Rompida*. Els participants es concentren a la plaça d'Espanya i fan una cercavila fins a la plaça de l'Església, tots a l'uníson, amb redoblaments estrepitosos i constants. Ja allí, desfilen expectants fins que arriba el moment culminant, les 12 del migdia, quan una multitud enorme de tambors —se'n parla de més de mil—, esclata en una percussió tronadora que, tal com mana la tradició, expressa el sentiment per l'agonia i la mort de Jesucrist. Organitzat per la Germandat del Santíssim Crist del Calvari de l'Alcora, l'acte combrega alhora tamborers arribats des de diferents indrets de les comarques castellonenques. I en conjunt, és un esdeveniment massiu i emocionant els orígens del qual es remunten a l'any 1939, data de formació del grup de cornetes i tambors reaparegut el 1976 sota el caliu de la mencionada germandat. D'origens profunds, també, és la Tamborada d'Alzira, derivada de la celebració d'una Setmana Santa antiquíssima ja documentada pels volts del segle XVI, concretament l'any 1539. En l'actualitat, els actes religiosos de la capital de la Ribera Alta acullen aproximadament 7.000 persones agrupades en 18 germanats i confraries. I, en efecte, els tambors són una part indissoluble de les celebracions, un so que se sent des dels racons més allunyats de l'illa del Xúquer i que anuncien com cap altre l'arribada anual dels rituals litúrgics. Adornats amb motius artesanals de caràcter local, la percussió transcendeix, a més, l'àmbit purament religiós i crea una intensa i singular simfonia que fa tremolar de cap a cap la plaça Major del poble durant dotze hores, en el context d'una jornada d'exaltació del tambor i el bombo que té com a origen l'any 1992, des de les dotze de la nit fins a la una, en la també denominada Trencada de l'Hora. A Alzira, la Ribera. Restes de sang que penetren en la pell del tambor...

Sexenni de Morella

El Sexenni de Morella és la festa per excel·lència de la capital dels Ports. Com el seu nom indica, se celebra cada sis anys. I en essència, és un esclat de tradició, devoció i gratitud a la Mare de Déu de la Vallivana que converteix aquest poble de l'interior castellonenc en un museu a l'aire lliure i en la referència indiscutible de la cultura popular. Els preparatius s'inicien un any abans, a partir del denominat Anunci, això és, un pregó i una desfilada posterior amb un tot de carrosses multicolors que s'obrin pas carrer amunt, carrer avall, entre tones i més tones de confeti i serpentina. En efecte, ja només queda un any per a una nova edició de les festes sexennals. I quan arribe el moment, quan arribe, tot ha d'estar perfectament enllestit a fi que les danses, les rogatives, les cavalcades, els retaules i les processons lluisquen en tota la seua esplendor: adorns, tapissos, balcons, carrers, convents... En definitiva, un exemple de creativitat i disseny ornamental que si bé antany es componia d'elements florals, actualment té el paper de seda rissat com a material de confecció particular.

El Sexenni, d'altra banda, té lloc durant la segona quinzena d'agost i el seu origen es remunta fins a la segona meitat del segle XVII, quan una plaga de pesta va assolir la població i hom va decidir passejar la imatge de la Mare de Déu de la Vallivana pels carrers a fi de guarir els malalts. Conta la tradició que el remei fou efectiu i que, al capdavant, aquest va ser el motiu pel qual les morellanes i els morellans van jurar un vot a la Verge i decidiren celebrar, cada sis anys, un novenari en senyal d'agraïment. El primer Sexenni, per tant, tingué lloc l'any 1678. I així successivament fins a l'època actual: 1678, 1684... 2012, 2018, 2024, 2030... Hui, crida l'atenció que la festa continua fidel a la distribució gremial de la societat del segle XVII i, en conseqüència, cada dia és un sector social i econòmic el qui organitza la dansa o l'acte corresponent, sempre adaptada a la realitat actual, des de l'Ajuntament i l'Església fins als masovers, tot passant per la colònia morellanocatalana, els morellans absents, el gremi de les arts i els oficis, les professions, la indústria, el comerç, la gent major i la joventut. Tot s'inicia amb la rogativa d'anada i tornada des de Morella fins a l'ermitori de la Vallivana, que és, fet i fet, l'esdeveniment al voltant del qual gira tot el Sexenni. I a partir d'ací, nou dies d'actes ininterromputs. Hi ha elements típics, com ara la dansa de la Corronquina; elements acrobàtics com, per exemple, la dansa dels Torneros; elements antics, cas de la dansa de les Gitanetes, que és molt pareguda a la dels Teixidors en el sentit que el ball s'organitza al voltant d'un pal que és vestit amb cintes de colors. El món del camp, alhora, també té el seu protagonisme amb la dansa dels Llauradors. I en un altre ordre, igualment significatiu, hi ha els quadres bíblics, els carros i les nombroses escenificacions simbòliques que reten culte a la història morellana i a la seua fe, tot plegat a una identitat profunda i arrelada a les entranyes d'un poble històric i, certament, encantador.

Peregrinacions

La terra s'emporta al pas dels pelegrins de les Useres. El cel, abans clar, ara enfosqueix a pleret. A la llunyania, es perceben els seus barrets, les seues vestes de color blau, i els seus bastons. El recolliment fa esborronar la pell. I la penitència s'impregna als seus hàbits. De vegades, plou. D'altres, fa boira. El sol crema. El silenci, en qualsevol cas, ho amera tot. El silenci és sepulcral. Només s'interromp, de fet, pels cants gregorians que s'entonen durant el recorregut, durant els 35 quilòmetres que separen la població de les Useres i el santuari de Sant Joan de Penyagolosa, a la comarca castellonenca de l'Alcalatén. Són dos dies de camí. Un total de tretze pelegrins seguits per tres cantors, tres clavis, un capellà i un representant municipal. I de rerefons, un paisatge de gran riquesa mediambiental que travessa els termes de les Useres, Sant Miquel de les Torrosselles (Llucena), Xodos i Vistabella del Maestrat. Matolls, carrasques, savines, roures i pins de tota mena per on s'escolen, de tant en tant, les petjades inesborrables de l'home: vies pecuàries, ermites, masies, castells i fonts. Les parades només es fan per a menjar i per a resar. Només això. Austeritat i bellesa. Solemnitat absoluta. I alhora, una connexió permanent amb la terra i la identitat. La fe en Déu es manifesta, d'altra banda, amb pregàries per la salut, la pau i la pluja; no debades aquesta peregrinació remet, segons les investigacions, als temps de sequeres, de pestes i de guerres. Una tradició de gairebé sis-cents anys sempre celebrada durant l'últim divendres del mes d'abril i declarada bé d'interés cultural immaterial pel Ple del Consell l'any 2016.

També declarada BIC, una altra rogativa que cal tindre en compte pel seu elevat valor etnològic, històric i cultural és la que té lloc a Culla pel mes de juny, durant la setmana del Corpus Christi. Divendres i dissabte. Un trajecte d'anada i tornada que dura dos dies i que recorre 27 quilòmetres compresos entre aquest poble enclavat a la comarca de l'Alt Maestrat i el santuari de Sant Joan de Penyagolosa. Amb un origen medieval del qual ja es té constància pels volts de l'any 1400, en aquesta peregrinació els veïns de la localitat demanen aigua, salut i bones collites. I compleixen, de fet, amb un ritu ancestral que conserva cants en llatí i un protocol escrupolós marcat per la consuetud, això és, el llibre de costums, de pràctiques i cerimònies. En el seu itinerari travessen rius, ermites, fonts i pinedes, sempre sota l'encant d'unes terres que, en funció del calendari i la devoció popular, també acullen altres peregrinacions com ara les de Xodos, Atzeneta i Vistabella del Maestrat. Totes, per això, estan incloses en el projecte "Camins del Penyagolosa" impulsat per la Diputació de Castelló a fi que la UNESCO reconega els camins de peregrinació de l'interior de Castelló com a patrimoni mundial de la humanitat. Mentrestant, el gegant de pedra, el Penyagolosa, vigila els caminants i actua com a guardià de tot plegat, símbol indiscutible del poble, de vegades remot, d'altres, atacat al solatge perdurable dels nostres avantpassats.

Toc Manual de Campanes

De sobte, un ensurt el va obligar a fer un moviment brusc de coll. Tres repicades tan poderoses que havien d'haver-se originat en el cosmos mateix el van agafar per sorpresa. No va ser fins que van tornar a sonar, tres també aquest cop, que es va adonar que eren els tocs de les campanes, d'un pes increïble. El so es va escampar pels entorns, fins als vessants de les muntanyes, i va tornar en forma d'un ressò més dèbil dels tons més originals que, al seu torn, es va barrejar amb els nous repics d'acords menors i va dispersar-se en el món, més o menys com la llum del sol en un prisma, cada cop més feble, però alhora més abundant. Nou repics després, la reverberació es va anar apagant i es va dissipar com la boira sobre una torbera, però les notes li havien deixat gravat un missatge a l'interior. "T'hem avisat".

Doncs això mateix. Si bé aquest fragment forma part d'una obra de ficció (*Les campanes bessones*, Lars Mytting), ben bé podria ser real, ja que el so de les campanes i, més concretament, el seu toc manual, sempre ha determinat la vida dels pobles, dels barris i de les ciutats. A cada repic, de fet, un missatge. A cada toc, un pensament. I els sentiments a flor de pell. Hores, quarts, festes, commemoracions, naixements, defuncions, celebracions litúrgiques... S'hi poden comptar tants repics com esdeveniments religiosos, socials i temporals es presenten al llarg d'un any. I encara que a cada parròquia poden variar en funció del moment i les circumstàncies, els campanars i tot el que representen han estat, estan i estaran profundament arrelats en el moll de l'ós de la quotidianitat popular. És cert que l'artificiositat derivada de la seua mecanització, així com l'elevada contaminació acústica del present, han comportat, d'un temps ençà, un distanciament del proïsme amb el so de les campanes. Però és de suposar, alhora, que aquesta és la raó per la qual, en alguns indrets, han aconseguit sobreposar-s'hi i fer reviscolar, mitjançant colles entusiastes de campaners, el seu toc manual, que és, si més no, un signe de lloança de la comunitat i un element patrimonial de gran valor catalogat com a bé d'interès cultural des de l'any 2013. Albaida (parròquia de l'Assumpció de Nostra Senyora), València (torre del Micalet de la catedral de Santa Maria), Segorbe (catedral de Santa Maria) i Castelló de la Plana (campanar de la Vila) són, en aquest sentit, els campanars que han encapçalat aquest moviment, un orgull en tots els sentits. I, sens dubte, un reconeixement merescut. Perquè, al marge de les creences particulars de cadascú, el que han aconseguit és conservar i encimbellar el toc manual de les campanes com a eix vertebrador de la societat. Sentiu el so de les campanes, per tot? Enhorabona! L'ànima del vostre poble encara batega.

Entrada de bous i cavalls

Tot plegat, l'efecte és el mateix que provoca un rellotge d'arena. Els bous i cavalls s'enfilen per un estret corredor que s'obri i es tanca de manera simultània, a manera d'embut, com si es tractara alhora d'una cadena sinuosa o d'una ona concèntrica immensa que decreix a pleret. La multitud s'agombola en els laterals del carrer actuant de barrera humana, sense cap altra protecció que el seu propi cos, si de cas només armada amb el bastó típic que branden encara alguns oriünds. Malgrat el bullici, els nervis i el respecte que infon tot plegat, no hi ha res que altere la frenètica harmonia entre el pas de les bèsties i el contínuum de gent entusiasta que vibra quan el rellotge toca les dues de la vesprada. Carcassa anunciadora. I un minut i cinc-cents metres després, l'eufòria s'asserena i es transforma en un esclat d'aplaudiments cap a uns genets o *cavallistes* que, una vegada més, han menat els bous des del principi del carrer Colón fins a la plaça de la Cova Santa. Fugaç, sí, però també molt intens. Pura adrenalina. Es tracta, sense anar més lluny, de l'Entrada de Bous i Cavalls de Segorbe, un acte de gran espectacularitat que cada setembre, en el context de la setmana taurina i les festes patronals de la ciutat, converteix la capital comarcal de l'Alt Palància en la referència indiscutible per als amants del risc i les emocions d'alt voltatge.

Reconeguda com a bé d'interés cultural pel Ple del Consell des de l'any 2011, la festa també forma part del catàleg de celebracions declarades d'interés turístic internacional, no debades reuneix un conjunt de trets que la fan singular i que han arribat intactes a l'actualitat després de segles i segles d'història. El conjunt de cavalls i genets, de fet —fins a un total de 28 que s'alternen al llarg de tota la setmana taurina—, conforma un valor afegit i diferent d'una entrada que s'allunya, en aquest sentit, de les que es fan en altres indrets on també hi ha el costum de guiar el ramat fins a la plaça en què ha de ser lidiat hores més tard, com és el cas de Pamplona i els *encierros de San Fermín*. L'Entrada de Bous i Cavalls de Segorbe compta, a més a més, amb el pes de la tradició. I segons algunes referències, els seus orígens es remunten fins al segle XIV, lligada potser a la transhumància, posteriorment convertida en festa popular i amb una significació que va molt més enllà del mer producte publicitari: cavalls que s'abillen amb cura, ritual previ de tria de bous, pujada prèvia del ramat pel camí del Rialé, reunió amb els genets, carrera, desfilada de tornada entre els victors de la gent... Les xifres de visitants es compten, d'altra banda, per milers. Tots s'embriaguen d'un ambient festiu que engalana carrers i balcones i que és molt propici per a gaudir d'un moment, en certa mesura efímer, però resultat d'una barreja perfecta entre orgull i passió. Sogorbines i sogorbins, en definitiva, que posen el cor i l'ànima en una ciutat històrica trànsit entre l'interior valencià d'ascendència aragonesa i l'estricta litoral mediterrani... Una ciutat en festes.

Santantonada

El refranyer ho diu molt clar: *per Sant Antoni, un pas de dimoni*. I encara que la dita fa referència a la llargada del dia i a la progressiva claror que sobri pas en el calendari hivernal, a Forcall, a la comarca dels Ports, hi afigen també un significat literal des de temps immemorials, ja que és precisament el foc dels dimonis o *botargues*, entre altres figures rellevants que conformen la famosa Santantonada, el que encén la tradicional barraca i cobreix de llum i calor la foscor i el fred penetrant del mes de gener. Gent embadalida per l'encant d'unes guspies purificadores que reverencien Sant Antoni Abat i que converteixen aquest indret de l'interior castellanenc en un tresor etnogràfic de primer ordre: tradició cristiana combinada amb ritus pagans. Misses, processons i benedicció d'animals en el context d'una festa ancestral rendida gairebé en exclusiva al principal protagonista de tot plegat: el foc. I no, no és l'única població que ret honors al sant patró dels animals. Ni de bon tros. La celebració també és comuna en moltes poblacions dels Ports: Cincorres, la Todolella, Castellfort...; així com en tantes altres escampades pel territori valencià: Canals, per exemple, a la comarca de la Costera, famosa per la monumental foguera que pren cada any al bell mig de la seua plaça Major. Motiu d'orgull per als veïns i declarada d'interès turístic nacional.

L'origen de la Santantonada de Forcall, d'altra banda, es remunta a l'època medieval. I, com és preceptiu, la seua celebració es fa coincidir amb el cap de setmana més pròxim al 17 de gener, dia de Sant Antoni. En essència, reuneix tot allò que és necessari per a embriuar el visitant i delectar tot aquell enamorat de la cultura popular i els sabors casolans, des de la flaire gustosa de les pastes típiques i la carn a la brasa fins al reguitzell de personatges de què es compon una manifestació festiva molt en consonància, tot siga dit de passada, amb l'imaginari i la parla local: *botargues*, cremallers, el despullat, la filoseta... La plaça Major és l'epicentre dels actes i està presidida per la denominada barraca, això és, la foguera, que es basteix fonamentalment al voltant d'un arbre despullat de branques que rep el nom de maio. Reconeguda com a bé d'interès cultural, la popularment coneguda com a *Santantonà*, —amb la caiguda de la d intervocàlica típica del valencià— és, en definitiva, una magnífica mostra de teatre a l'aire lliure. Una cercavila que representa el temptador i difícil traçat per Sant Antoni fins a arribar a la protecció de la barraca, que al remat cremarà simbòlicament tots els mals i renovarà la vida. Un espectacle. I en justa correspondència, Forcall s'ompli de nombrosos visitants i curiosos que, de tant en tant, també es pregunten si el topònim del poble guarda relació amb les forques que els dimonis branden al llarg del seu recorregut infernal. Qui sap, tot deu influir d'alguna manera o altra, no debades Forcall deriva de *forca*, que és, sens dubte, una manera meravellosa d'al·ludir a la forma que fa el riu quan encercla aquesta vila lliurada en cos i ànima a unes celebracions tan arrelades i tan profundes. Tan genuïnes i tan nostrades.

SANTANTONÀ de FORCALL CASTELLÓ

by TUTTICONFETTI

Societats Musicals

No s'entén cap poble sense música al llarg del territori valencià. I, en conseqüència, tampoc s'entén cap poble sense les societats musicals que li donen profunditat, encastades totes ben a dins del seu tarannà particular. Imprescindibles a l'hora d'encetar, amenitzar i cloure qualsevol efemèride o festivitat, bé siga de caràcter pagà o religiós. Amb un arrelament més que notable, constitueixen un fenomen que impregna de dalt a baix aquest racó de la Mediterrània, amb unes xifres que il·lustren l'abast de tot plegat: més de cinc-centes bandes, més de dos-cents mil músics. Estrany és aquell nascut en aquestes terres, per tant, que no té un familiar músic; estrany és aquell, també, sense una amistat integrant d'alguna societat musical. I estrany és el professor de música, d'altra banda, que no veu mai aquell alumne que figura en la llista, però que no apareix per classe perquè té l'assignatura convalidada. Tanmateix, hi és. I tant que hi és. Valencianes i valencians que traspasaran fronteres amb la música temps a vindre. De vegades per tradició familiar, d'altres per pura vocació, en alguns casos per proximitat veïnal amb la societat musical de torn, o també per consell d'algun enamorat dels pasdobles, dels instruments i del llenguatge musical, així en general. Una aigua que mai cessa de rajar. Tant de bo, per tot, el món fora dominat per aquesta manera d'entendre la vida que és la música i la cultura que se'n deriva. Tant de bo. La societat musical! En conjunt, alguna cosa més que un centre on s'aprén solfa, sens dubte.

La paraula *música*, altrament, està presa del llatí *ars musica* i és, al mateix temps, una còpia del grec *mousike téchne*, que significa, ves per on, art de les muses. L'etimologia és preciosa, la veritat. I, a més, explica alguns dels detalls que es poden apreciar quan hom passeja pels pobles valencians en un dia de festa important. A Cullera, per exemple, són les muses les que obrin la desfilada de les bandes de l'Ateneu Musical i Santa Cecília el dia de Sant Vicent. I a Lliria, capital del Camp de Túria, com a tantes altres localitats valencianes que han excel·lit amb l'art musical, també és aquesta figura hereva de la mitologia grecoromana el símbol que millor representa el vagareig de tots els seus membres per barris, places i carrers en els dies de festa. L'origen de les bandes de música valencianes, així mateix, es remunta a principis del segle XIX i, pel que es veu, té un caràcter militar, no debades el seu objectiu era impressionar la població i enaltir qualsevol acte marcial. Això explicaria, entre altres coses, part del repertori actual: pasdobles, marxes i himnes; com també la vestimenta dels músics: uniformes amb gorra de plat, guerrereres, galons. Què no dir, al mateix temps, de la figura de l'abanderat o de la forma de desfilars dels músics pel carrer. Què no dir-ne! Salut de ferro, en qualsevol cas. El present de les bandes, a hores d'ara, ens ofereix igualment tradició i modernitat, certàmens i revetles, des del vals i la polca fins a la rumba al xotis, la masurca i l'havanera. I així fins a l'infinit. Perquè tot és poc per a fer honor a un patrimoni declarat bé d'interés cultural des de l'any 2018.

Dances

Tres pobles diferents: Guadassuar (la Ribera), Bocairent (la Vall d'Albaida) i Agost (l'Alacantí). Un element en comú: les dances. Singularitats diverses. Orígens dispars i ancestrals. Identitat. I en essència, allò que en diuen arrelament. Arrelament als costums, a la tradició i a l'autenticitat. Si més no, els tres pilars fonamentals de qualsevol festa popular. En el cas de Guadassuar, a més, s'hi sol afegir un valor en desús en aquests temps d'uniformitat: la festa és viva i fluctua al ritme marcat pel poble, d'una plasticitat enlluernadora, amb uns carrers engalanats pels mateixos veïns, amb uns balladors i balladores allunyats del folklore estricte i que, al remat, clarifiquen com ningú el concepte de socialització a flor de pell, amb indumentàries distintives i sempre creatives. Personalitzades, si més no. Perquè el que compta, en realitat, és fer quadrilla a ritme de pas pla, o fer poble, que al remat és la mateixa cosa. I durant una setmana, la setmana posterior a Sant Roc, quan els festers tenen a bé organitzar uns balls amb tots els ingredients del patrimoni festiu mediterrani: cadires al carrer, converses animoses i participació massiva. Una festa total encara fidel al temps agrari que, antany, marcava la sega de l'arròs.

Aspectes similars, al mateix temps, es donen cita a Bocairent. També cap a finals d'estiu i en honor de Sant Agustí, del 23 al 27 d'agost. Fidels als rituals, la música i la indumentària tradicionals, els balls s'inicien amb la cavalcada dels anomenats *Cabols*: el cuiner, el tort, la xiqueta, el negret, el manyo i l'avi; i ja posteriorment, la plaça de l'Ajuntament acull la resta de les dances. La Clavariessa és qui té l'honor de donar-ne el tret d'eixida, tot i que en dies successius és una dona casada qui té l'honor d'iniciar-les i fer combregar els balladors i el poble en tot el seu conjunt. És l'anomenada *cap de dansa*. Tot un goig, certament.

De gran significació, també, són les dances d'Agost, que s'hi realitzen entre el 26 de desembre i l'1 de gener. Prenen el nom de dances del rei moro pel fet que la figura de referència, el rei moro, precisament, és acompanyada en tot moment pels anomenats *danseros* o *quintos*. Mostra evident de cultura popular, els antropòlegs convergeixen a dir que aquestes dances són deutores de les antigues festes de folls, i també una barreja entre les festes de quintos i les actuals festes de Moros i Cristians. A grans trets, comencen i acaben amb *La Taranina*, una peça de tabal i dolçaina que sona entre indumentàries locals i, sovint, entre carros de femelles i coets. La traca final té lloc el dia 1 de gener, quan es crema un pal al bell mig de la plaça Major i *els danseros* pengen taronges de finestres, fanals i balcons a fi que siguin recollides pels qui organitzaran la festa l'any vinent. Espectacular, sens dubte, tot i que com se sol dir, només hi ha una manera de viure plenament les dances, independentment que s'hi realitzen a Agost, a Bocairent o a Guadassuar, això és, assaborint-les en viu i en directe, amb l'estima indefinida pels costums que emanen de l'espontaneïtat popular.

Muixeranga

Se sol produir un ambient festiu i molt agradable als pobles de la Ribera del Xúquer, molt obert, molt singular, molt —com ho diríem—, molt valencià i, per extensió, també molt mediterrani. Portes obertes, carrers a caramull de gent, danses, balls, converses animoses, llengua viva, vestits de gala, tapissos que pengen dels balcons, repic de campanes... I al bell mig de la comarca, un poble, Algemesí, que cada any, els dies 7 i 8 de setembre, acull orgullós una processó en honor de la Mare de Déu de la Salut on fa acte d'aparició la famosa Muixeranga, una de les imatges més icòniques del poble valencià i, sens dubte, símbol d'una festa declarada patrimoni de la humanitat per la UNESCO l'any 2011. Torres humanes que s'enflen cap al cel per retre homenatge a la història i a la tradició i que van acompanyades pel so de la dolçaina i el tabal; a ritme, precisament, de la peça musical coneguda com *La Muixeranga*, capaç de silenciar qualsevol indiscreció i capaç de posar a flor de pell els sentiments més profunds dels oriünds i dels nombrosos visitants que la senten i la veneren com una melodia d'indubtable valor. Moments que esborronen. Què no dir-ne?

36 Tanmateix, la Muixeranga, això és, el que a terres catalanes es coneix com a ball de valencians, no ha tingut un camí fàcil per a arribar als nostres dies. Documentada ja en la primera meitat del segle XVIII, en concret l'any 1733, la seua aparició encapçalant la processó de la Mare de Déu de la Salut d'Algemesí s'ha sabut conservar, sí, però ha patit alguns daltabaixos des d'aleshores. L'any 1973, per exemple, va estar a la vora de l'extinció, bé fora per deixadesa general, bé fora perquè els muixeranguers i els festers no s'hi van complementar. Tot i això, trenta herois ho feren possible d'aquella manera, amb sacrifici i devoció, com se sol dir en aquestes ocasions. De les penúries del passat, tanmateix, d'aquell jornal necessari per a una gent, tradicionalment, de classe baixa requerida de força, actitud i empenta popular s'ha donat pas a un moviment dinàmic i arrelat. I en l'actualitat, hi ha més sis-cents integrants repartits entre dues colles: la Muixeranga i la Nova Muixeranga d'Algemesí. Un moment d'esplendor que, fins i tot, va molt més enllà de les terres del Xúquer, amb colles repartides a València, la Plana de Castelló, Torrent, Gandia, el Campello i molts altres indrets del territori valencià... La Muixeranga d'Algemesí del segle XXI, a més a més, la conformen homes i dones d'oficis diversos, de distinta classe i condició. Un moviment, si més no, transversal. El seu tret distintiu és la brusa i el pantaló fets de tela forta de tres colors —blanc i roig com a colors comuns; i blau o verd segons la colla—, amb la faixa i el barret orellut. I mentre dura la processó, representen diferents figures com ara la Torreta, Cinc en un peu, la Morera, l'Alta de cinc o de sis... Tot siga per honorar segles d'història i per continuar pujant fins al més alt per a més glòria del patrimoni cultural d'aquest racó de la Mediterrània.

Il·lustració: Paulapé

Moros i Cristians

Sens dubte, es tracta d'una celebració molt escampada arreu del territori valencià, amb una capacitat immensa de mobilització i amb un atractiu enorme entre els milers d'oriünds i visitants que la viuen any rere any, independentment del poble on es faça. Els Moros i Cristians. Sinònim de festa grossa. Llum, color i artificiositat en el millor sentit de la paraula. Una forma de vida, en diuen alguns. I no és per a menys. Bàndols arrenglerats que rememoren la victòria dels cristians contra els musulmans durant la Reconquesta. Són moltíssims els pobles que acullen aquestes recreacions en part històriques, en part festives; sobretot a les comarques centrals valencianes. I cadascuna té les seues particularitats, és cert. Però totes coincideixen en uns trets comuns: l'afany per la perfecció, el gust per la sincronia entre filades i el goig per formar part d'un món singular que, per a molts, és la mostra de gratitud més sincera cap al poble on es viu i es creix. Si hi ha, tanmateix, un raconet del territori on els Moros i Cristians tenen una especial rellevància i significació aquest és el comprés entre Alcoi i Ontinyent, amb les dues capitals comarcals com a epicentre d'una festivitat plena que se celebra en honor de Sant Jordi, per una banda; i en honor del Santíssim Crist de l'Agonia, per una altra. L'Alcoià i la Vall d'Albaida, respectivament. Finals d'abril i finals d'agost.

De particular importància en les dues celebracions és el que denominen *boato*, sinònim en castellà de pompa i ostentació. Les filades, catorze per bàndol pel que fa a Alcoi, exhibeixen el seu poder de convocatòria pels carrers més cèntrics de la ciutat, entremig d'un ambient joiós, amb música constant. La intensitat s'hi viu des del primer dia, amb les entrades cristiana i mora. Les carrosses i els grups de ball, alhora, formen una corrua de sons i colors vertaderament esborronadora. I els espectadors situats a peu de carrer o atansats a les finestres i els balcons resten bocabadats mentre les esquadres avancen muscle contra muscle, fidels a una festa transmesa de generació en generació. Amb un origen que es remunta a l'any 1276, la batalla final rememora l'enfrontament cristià contra les tropes del cabdill musulmà al-Azraq. I en síntesi, tanca tres dies consecutius de cultura popular en què es disparen, d'altra banda, 3.000 quilos de pólvora. Així fins que apareix el sant al castell de la ciutat i els desitjos de festa posen l'ull en l'any vinent. En el cas d'Ontinyent, per contra, la festa es remunta a l'any 1860, amb la presa de Tetuan per les tropes espanyoles i la gratitud mostrada al Santíssim Crist de l'Agonia. La ciutat viu cinc jornades d'esplendor al pas d'unes comparses que mostren els seus vestits de gala i desfilen entre tot un seguit de danses i balls. De particular bellesa és la Baixada del Crist de l'Agonia des de la lloma de Santa Anna. El so eixordador dels trabucs, els arcabussos i les espingardes marquen el principi i el final d'una commemoració que, com a Alcoi, reuneix ingredients festius, patrimonials i antropològics. Ambdues han sigut declarades bé d'interés cultural en els darrers temps. I amb tot el mereixement.

Setmana Santa

No es descobrirà ara i ací l'abast espiritual que és capaç de combregar la Setmana Santa arreu del territori valencià, però si almenys aquestes línies serveixen per a constatar la profunda dimensió sociològica que pren entre els seus pobles i ciutats, ja és més que suficient. Dues són, en aquest sentit, les celebracions destacades, Orihuela i el Cabanyal. Això sense cap intenció de bandejar-ne altres de similar transcendència que s'esdevenen a Sagunt, Alzira, Gandia, Oliva, Elx, Crevillent i tantes altres localitats d'aquest raonet del territori lliurades al batec solemne dels passos i les confraries. Amb orígens ancestrals, totes presenten les seues peculiaritats, hereves d'unes tradicions que es perden pel canó de la memòria i que, en el cas de Sagunt, per posar només un exemple, es remunten fins al segle XV, si de cas una de les més antigues, agrupats tots els devots en la confraria de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist. Així que sobren reconeixements, tot i que és ben cert que cadascuna compta amb les corresponents declaracions de festa d'interés turístic, bé siga nacional o internacional.

Declarats igualment, en aquest cas com a bé d'interés cultural pel Ple del Consell, han estat el Cant de la Passió d'Orihuela, preàmbul de les processons de la Setmana Santa de la ciutat; i la Setmana Santa Marinera del Cabanyal, que comparteix els honors amb el conjunt historicoartístic del barri que l'envolta. Pel que fa a la capital del Baix Segura, els cants responen a una obra polifònica, de tradició oral, i tenen lloc durant la denominada Setmana de Passió i també durant el Dijous Sant. Es relaten els últims passatges de la Passió de Crist. I tenen un origen incert, més encara si s'atenen les diferents investigacions: segle XV segons alguns, segles XVII i XVIII segons uns altres; potser hereus d'unes partitures trobades pel músic Federico Rongel en el convent de Sant Gregori cap a finals del segle XIX. De la mateixa manera, les processons de la Setmana Santa Marinera també estan sotmeses a diferents hipòtesis pel que fa al seu origen. Documentades des del segle XVIII i amb indicis de la seua celebració ja des del segle XV, representen, en qualsevol cas, la fe i les ofrenes dels veïns dels poblats marítims de València envers la mar Mediterrània que els abraça: el Grau i el Cabanyal-Canyamelar, bàsicament. Hi ha al voltant de 30 germandats, totes lligades als actes principals: la visita als monuments, el Sant Sopar, el Sant Soterrar i la Desfilada de Glòria. La solemnitat i el recolliment ameren totes les celebracions. I en síntesi, desprenen una gran quantitat de detalls que tan sols poden ser compresos quan hom xafa físicament els carrers per on es recreen la Passió, la Mort i la Resurrecció de Jesucrist.

Miracles de Sant Vicent

I de manera gairebé consecutiva als rituals de Setmana Santa, arriben els miracles de Sant Vicent que s'escenifiquen a València durant el segon dilluns de Pasqua, unes autèntiques joies de caràcter didàctic i hagiogràfic sempre culminades amb una lliçó moral. Però què representen, realment, els miracles? Doncs això. Són peces teatrals representades per xiquetes i xiquets fidels a una tradició que barreja aspectes religiosos i populars; amb una gran significació en el camp cultural i en l'estudi filològic. D'altra banda, estan molt arrelats al teixit associatiu de la ciutat que els acull, amb tota una sèrie de col·lectius al darrere que els mantenen vius i els transmeten de barri en barri i de generació en generació, sempre en valencià. La seua essència resideix, alhora, en una potència taumatúrgica fora de tota discussió, no debades són deutors d'una figura com Sant Vicent Ferrer, patró de la ciutat, que transcendeix molt més enllà de l'època i la societat en què va viure, segles XIV i XV. Sant Vicent fou —és, de fet—, un valencià d'àmbit universal, predicador i filòsof, de vegades anomenat, magníficament, «autor de meravelles». I no és agosarat afirmar que potser totes aquestes consideracions es deuen a un do de llengües fascinant que ha arribat a l'actualitat com un tresor encara per confirmar però que paga la pena de ser transmés entre les noves generacions. El valencià, però, presidia els seus sermons, els seus miracles, amb un tot de gestos que facilitaven la seua comprensió, sovint amb el dit en alt, la seua imatge icònica. Però es diu que a banda de la llengua pàtria, també dominava l'aragonés i el castellà, l'occità i el francès, l'italià...

Al marge, tanmateix, de la capacitat comunicadora de Sant Vicent, el cas és que hui el seu substrat queda patent en la ciutat que el va veure nàixer. I això es pot apreciar en les nombroses representacions que s'hi duen a terme quan el santoral marca el seu dia, que evidentment varia en funció del calendari religiós, sovint pel mes d'abril. Al marge, però, de la data de l'efemèride, el cas és que els escenaris de les dramatitzacions solen muntar-se en diferents llocs de València i prenen el nom del barri, de la plaça o del carrer corresponent: del Tossal, del Mercat de Colón, del Carme, de la Mar... Popularment són coneguts com els altars, i en conjunt són una mena de cadafals de caràcter artesanal que es decoren amb molta cura i estan ben farcits de motius religiosos, sempre amb la imatge omnipresent del sant com a element de connexió entre tots. És per això mateix, de fet, per la seua significació, o per una qüestió de pervivència o, sobretot, pel caràcter vertebrador que suposen per a una ciutat com València, que els miracles foren declarats bé d'interés cultural immaterial l'any 2005. Ben mirat, són una part indestriable de l'ànima festiva de la ciutat, amb uns orígens que es remunten fins al segle XV i que resisteixen sis-cents anys després a través de veus infantils i en forma de versos sublims, familiars i necessaris.

Misteri d'Elx

Tres tresors distingeixen Elx de la resta del món. Tres: la Dama, el Palmerar i el Misteri. Els tres distingits com a patrimoni cultural d'indubtable valor i avalats, a més a més, per la UNESCO pel fet de ser un jardí agrícola en el cas del Palmerar (2000) i per ser una obra mestra de l'oralitat en el cas del Misteri (2001). Però de què estan més orgullosos els il·licitans? Impossible triar entre tanta bellesa, certament. Així que mentre alguns anhelan el retorn definitiu de la Dama a la ciutat on va ser trobada —a hores d'ara, roman custodiada al Museu Arqueològic Nacional, a Madrid— i alguns altres tracten de superar amb èxit la plaga del morrut roig de l'hort històric de palmeres, Elx exhibeix amb més força que mai un dels pocs vestigis de litúrgia dramatitzada que es realitza encara dins d'una església: el Misteri, també anomenat la Festa, això és, la peça d'origen medieval que relata la mort, l'Assumpció als cels i la coronació de la Mare de Déu. Lloc: la basílica barroca de Santa Maria. Dates: 14 d'agost, quan té lloc el primer acte (la Vespra); i 15 d'agost, amb la celebració del segon acte (la Festa). Dues peces úniques i corprenedores erigides en senyal d'identitat i en un símbol viu i resistent motiu d'estudis i investigacions de tota mena: antropològics, religiosos, musicals i filològics.

Amb un origen incert que, segons les últimes investigacions, es remunta a les acaballes del segle XV, la llegenda local, per contra, situa el naixement del Misteri l'any 1370, amb l'aparició miraculosa de la imatge de la Mare de Déu entre les aigües de la mar il·licitana. No s'ha de menysprear la llegenda, però, ja que aquesta és la base de les festes de la Vinguda celebrades a finals de desembre, tot un conjunt d'actes litúrgics amb una romeria inclosa des de Santa Pola fins a Elx en què es commemora la troballa de la consueta, és a dir, el manuscrit que serveix de guia per a la representació del famós Misteri. El text, en aquest sentit, està format per dos-cents cinquanta-nou versos distribuïts en quartetes octosíl·labes, decasíl·labes i heptasíl·labes, majoritàriament. I, a grans trets, es pot resumir així: la verge Maria vol veure els apòstols abans de morir i, aquests, una vegada complit el seu desig, celebren un gran ritual per al sepeli que capta l'atenció de rabins i jueus. En el seu intent d'impedir el soterrar, un dels jueus toca el cos de la Verge i queda paralytitzat, però es recupera després de les súpliques de tots els qui l'acompanyen. Convertits i batejats, els jueus s'uneixen a tot el poble en el soterrar. Abans, però, un cor d'àngels puja el cos de la Verge al cel i aquest queda coronat per la Santíssima Trinitat... Conclou l'obra, l'admiració s'apodera d'una basílica de Santa Maria plena de gom a gom. I és que amb una escenografia separada en dos nivells, el vertical i l'horitzontal, tant el cadafal inferior com el cel i les tramoies que fan possible el moviment de la magrana, l'araceli i la trinitat, són un exemple de delectança per al visitant. Una joia medieval en ple segle XXI que, sens dubte, fa meréixer al Misteri tots els reconeixements que atresora com a símbol indiscutible del patrimoni valencià.

MIGUEL HACHE

Il·lustració: Miguel Hache

Cavalcada de Reis

L'arribada dels Reis Mags d'Orient a la ciutat d'Alcoi s'anuncia als quatre vents amb el tradicional pregó del tio Piam. És la nit del 4 de gener i les dues primeres estrofes diuen així:

*Es fa saber a tots
que per la porta d'Alacant
arribarà a aquesta ciutat
una visita molt important.*

*L'Ambaixador de Ses Majestats,
Melcior, Gaspar i Baltasar
ve il·lusionat a avisar
que els tres Reis demà han d'arribar.*

I aleshores, l'olor de l'or, l'encens i la mirra embriaga simbòlicament els rostres dels més menuts: somiadors en potència, cartes en mà que donen cabuda a uns anhels nets i purs que es faran realitat l'endemà mateix en la Cavalcada de Reis de la ciutat. Durant la nit del 5 de gener. El Nadal alcoià encara el seu tram final, el que s'inicia amb aquesta mostra de teatre popular datada de finals del segle XIX i que, mitjançant titelles de vareta, dibuixa escenes amb regust anacrònic farcides de personatges populars: el sereno, el sagristà, el rector, l'hostalera, el seu marit, les beates, l'avi, etc. És el conegut com a Betlem de Tirisiti. I tant aquesta peça teatral com la Cavalcada de Reis estan declarades bé d'interés cultural des de l'any 2002 i l'any 2011, respectivament.

Es diu, d'altra banda, que la Cavalcada de Reis alcoiana és la més antiga de l'Estat, també de les més antigues celebrades arreu del món. Des de l'any 1885, tot i que hi ha documents datats de 1866 que ja en parlen. Destaca per la seua versemblança. I evidentment, per una organització impecable com és costum en una ciutat tan participativa, famosa també per ser la capital per excel·lència dels Moros i Cristians. En conjunt, la Cavalcada mobilitza més de mil veïns fidels al seu paper: patges, portatorxes, servidors, escortes... I la sumptuositat acompanya en tot moment Melcior, Gaspar i Baltasar, que avancen muntats en camells pels carrers de la ciutat. Música pertot. Les tres bandes locals unides per a interpretar melodies creades per a l'ocasió: la Corporació Musical Primitiva, la Societat Música Nova i la Unió Musical. Dolçaines, tambors... Mentrestant, els patges s'enfilen als balcons de les cases, escales amunt, carregats amb paquets i regals per als infants. Un espectacle visual de primer ordre. Fantàstic. Literalment. Cal recordar, a més, que en una de les seues cançons més conegudes, *Homenatge a Teresa*, l'insigne alcoià Ovidi Montllor diu el següent: "ella ens va dir don veníem i que els reis de l'Orient no existien". Però no hi ha dubte que aquesta Cavalcada és un exemple de màgia, capaç de traspasar el llindar de la realitat i dels versos més profunds.

PAU VALLS

Pirotècnia

Corre la pólvora pels carrers, s'enlaira en dissenys multicolors pels cels ara clars, ara enfosquits; esclafeix i bull formant un tapís típicament mediterrani de gent bocabadada gràcies a l'espetec constant i interminable. Castells nocturns, correfocs, *disparaes*, bèsties de foc, engraelats, traques corregudes, *cordaes*, *mascletaes*... Qualsevol modalitat és bona per mostrar l'espectacularitat i el bon fer de la pirotècnica denominació d'origen de les terres valencianes. Perquè no hi ha festa sense foc en aquestes latituds. Imprescindible. Del tot. Les traques, de fet, enceten o culminen qualsevol esdeveniment social i familiar: passejades, cercaviles, paelles multitudinàries, batejos, bodes, comunions, celebracions diverses. Un vagareig constant pels secrets i els enginys d'un ofici pirotècnic present en tots els pobles valencians des de temps immemorials. Estrelles púrpura caient com una pluja de foc, palmeres daurades i espurnejants que perduren en els subconscients al llarg de tota una vida, aquell tro de bac capaç de despertar les ànimes que allarguen la letargia festiva.

Hi ha un cert consens entre els estudiosos a l'hora de situar l'origen de la pirotècnia en els pobles orientals. Se sol considerar, al mateix temps, que foren els àrabs els qui introduïren els seus coneixements sobre la matèria a l'àrea mediterrània. I no és gens arriscat afirmar, en definitiva, que hi ha pobles entusiastes escampats pel territori valencià que han recollit el llegat a manera de forma de vida innegociable, amb un mestre pirotècnic especialitzat que ha sabut perpetuar l'ofici amb totes les lletres, amb tendresa i saviesa. Un orgull, si més no. Tant ara com adés. Dèria infinita per fer fluctuar el fum i el foc en tota la seua magnitud, amb dissenys meravellosos i apassionants. Una expressió tronadora però gustosa, no exempta de perills, tot siga dit de passada, però sempre al servei dels sentits més agosarats, els que perceben l'esclafit dels coets com una mena de ban festiu mediterrani, com el símbol d'un raconet del territori que no entén la vida sense carcasses, sense masclets, sense candelles romanes, sense varetes, sense piules, sense femelletes ni coets borratxos. Què en seria, si no, d'algunes manifestacions festives? Què seria de Paterna sense la seua *cordà*, per exemple, sempre celebrada l'últim diumenge del mes d'agost. Què seria de tantes altres poblacions que veuen la pólvora com l'anunci de les seues festes patronals. Què seria de la bonhomia mediterrània sense la pirotècnia? Què? Fum de botxa. Aigua en cistella. No res. Aquesta és la raó per la qual hi ha tantes pirotècnies professionals presents de cap a cap del territori valencià. Per a més glòria d'una flaire característica marcada a foc en les cicatrius i en la pell del poble. Ben mirat, en la seua quotidianitat...

Ritual del Pa Beneït

Possiblement siga un dels topònims més bonics de la geografia valenciana: la Torre de les Maçanes; controvertit també, en certa mesura, pel que fa a la traducció que se n'ha fet en castellà, que no és altra que Torremanzanas. Al marge, tanmateix, de la seua etimologia, bé procedent del sintagma àrab *manzil as-sanad*, que significa *hostal del vessant*; bé procedent del mateix mot de caràcter medieval equivalent a *poma*; el cas és que aquesta localitat conserva una festa popular que, sens dubte, està a l'altura de la bellesa del seu topònim: el ritual del Pa Beneït. Si més no, un tresor ancestral que entronca amb les ofrenes de pa amb què els veïns d'una localitat honoraven el seu sant patró i, també, una joia patrimonial que simbolitza el mode de vida rural que, en concret, sempre ha caracteritzat aquesta localitat pertanyent a la comarca de l'Alacantí, a penes situada a 40 quilòmetres de la capital.

El ritual del Pa Beneït de la Torre de les Maçanes se celebra, per tant, en el marc de les festes de Sant Gregori, patró de la localitat. El dia 9 de maig. I els seus orígens es remunten fins a la segona meitat del segle XVII, any 1658, quan els veïns reclamaren la intercessió del sant a fi de ser alliberats d'una plaga de llagostes que assolava la població. Consumat el miracle, els actes commemoratius s'han realitzat ininterrompudament des d'aleshores i tenen el seu atractiu principal en una desfilada en què les clavariesses porten al cap un pa enorme —d'uns 6 kg aproximadament— fins a l'església on ha de ser beneït i repartit entre els assistents. I ací resideix la singularitat. El pa, en forma de tonya, mona o fogassa, es transporta damunt d'un llibrell adornat amb motius florals i amb teles fines perfectament brodades per a l'ocasió. Tot un orgull per als veïns i visitants que el contemplen entre carrers engalanats, no diguem ja per a les festeres i els festers. Les clavariesses llueixen, per això, les seues millors gales, abillades amb la típica indumentària local traspasada de generació en generació, sempre de color blanc, tot un símbol de puresa i vida. I els llumeners, que són els acompanyants, desfilen amb el clàssic vestit de llaurador: mocador roig, faixa i jupetí de color negre. Tot en el context d'una festa certament popular que també inclou una ofrena de flors al sant i una processó multitudinària pels carrers d'una localitat que no supera els set-cents habitants. D'especial importància, doncs, és la declaració de bé d'interés cultural. Si més no, aporta un atractiu especial a una contrada situada al bell mig de les serres alacantines des d'on encara emanen melodioses les notes antiquíssimes que acompanyen tot el conjunt de celebracions: el Sant Rosari de l'Aurora a Sant Gregori i els Goigs al Sant Patró.

Tomatina

La Tomatina és un clàssic de l'estiu, més aviat de la fi de l'estiu, i se celebra a Buñol, capital comarcal de la Foia, a escassos 40 quilòmetres de la ciutat de València. La celebració s'esdevé el darrer dimecres del mes d'agost i sol combregar milers i milers de joves i no tan joves en una localitat convertida d'un temps ençà en referència internacional i en l'exemple per antonomàsia de la catarsi i la desinhibició festives. Almenys, durant una hora. Bàsicament, consisteix a llançar-se tomaques per la plaça i els carrers del poble, sense cap altra explicació que no siga l'alliberament de les tensions i la fruïció en el seu sentit més primari i fonamental. Els uns contra els altres. Tots plegats. Tots barrejats entre 100 i 150 tones de tomaques sovint procedents de Xilxes (la Plana) que fan les delícies dels qui s'hi acosten atrets pel renom d'una festivitat declarada festa d'interès turístic internacional des de l'any 2002. No és poca cosa, certament. Més encara si es considera que el seu origen és fruit de l'atzar, d'allò més casual es podria dir. I molt popular, això sobretot, sense creences ancestrals ni ritus que es perden pel canó de la memòria.

La història del seu origen és la següent: corria l'any 1945 quan un grup de joves del poble, en un intent de donar un impuls a una desfilada de gegants i cabuts que consideraven insulsa i avorrida, va fer caure un dels participants de la mencionada cavalcada. Aquest, pres de la ira, la va emprendre contra tot i contra tots. I el que es podria haver quedat en una simple reacció primària i instintiva, va derivar en una autèntica batalla campal almenys des del punt de vista hortofruccícola. Pel que es veu, l'agreujat va ajudar-se d'allò que tenia més a l'abast en aquell precís moment, fonamentalment el gènere d'una parada de verdures situada en el lloc dels fets i que, sense voler, es va convertir en l'embrió de la festa actual, repetida, de manera conscient, l'any següent. I l'altre, i l'altre, i l'altre... Per descomptat, amb la tomaca com a ingredient principal. I així successivament amb l'excepció d'uns pocs anys que les autoritats prohibiren la celebració allà per la dècada dels 50 del segle XX. Uns pocs anys, cal remarcar el detall. La pressió popular va fer alçar la prohibició, al cap i a la fi. Així que qui els hauria dit, per tant, als bunyolencs d'aleshores, la dimensió que prendria aquella picabaralla espontània temps a vindre? Qui? Possiblement ningú. Però el cas és que hui la Tomatina reuneix vora 45.000 persones de les més diverses procedències en un poble que no arriba als 10.000 habitants, i és famosa mundialment, i s'hi fan rèpliques al Japó i als Estats Units. I tot, gràcies a una simple tomaca de pera madura que cada agost hi arriba en camions de gran tonatge i transforma els carrers de Buñol en un riu àcid de to vermellós per on naden i s'empastren de dalt a baix tots els participants. Així que qui no vulga pols que no vaja a l'era, com se sol dir. I la resta són romanços.

Luna Pan

Índex

Pròleg	5
Falles	8
Fogueres	10
Gaiates	12
Festa de la Verema	14
Fira d'Agost i de Tots Sants. Xàtiva i Cocentaina	16
Corpus Christi	18
Tamborada	20
Sexenni de Morella	22
Peregrinacions	24
Toc Manual de Campanes	26
Entrada de bous i cavalls	28
Santantonada	30
Societats Musicals	32
Dances	34
Muixeranga	36
Moros i Cristians	38
Setmana Santa	40
Miracles de Sant Vicent	42
Misteri d'Elx	44
Cavalcada de Reis	46
Pirotècnia	48
Ritual del Pa Beneït	50
Tomatina	52

